

**ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

**FORECASTING SOCIAL SECURITY:
THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS**

Віра КУЦЕНКО,

доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого
розвитку Національної академії наук
України», Київ

Vira KUTSENKO,

Doctor of Economic Sciences,
Public Institution «Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development of
the National Academy of Sciences of
Ukraine», Kyiv

Олена ГАРАЩУК,

доктор економічних наук,
Державна інспекція навчальних закладів
України, Київ

Olena GARASHCHUK,

Doctor of Economic Sciences,
State inspection of educational institutions of
Ukraine, Kyiv

Розглянуто сутність прогнозування в цілому і соціальної безпеки зокрема. Висвітлено основні чинники, що дають змогу отримати оптимальні прогнозні показники, а також методи, котрі найчастіше використовуються в процесі прогнозування, та принципи, яких доцільно дотримуватись при цьому. Обґрунтовані підходи до подальшого підвищення якості прогнозування.

Ключові слова: прогнозування, соціальна безпека, мета.

The essence of forecasting in general and social security, in particular, is considered. Determine the main factors that allow you to obtain optimal forecast indicators, as well as the methods most often used in forecasting and the principles that it is appropriate to adhere to in doing so. The approaches to further improving the quality of forecasting are substantiated.

Key words: forecasting, social security, goal.

Постановка проблеми. Останнім часом досить відчутними стали загрози та небезпеки стосовно соціального розвитку практично в усіх регіонах України. У цих умовах українці важливо зберегти стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі, стає та збалансоване зростання соціальної безпеки як на національному, так і регіональному рівнях.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Такий підхід до сутності соціальної безпеки поділяє низка науковців (Л. Абалкін, О. Власюк, Б. Данилишин, М. Долішній та інші). Проте теоретичні дослідження її прогнозування не досягли наразі належного рівня, зокрема системності та узагальнення. Водночас соціально-економічний та науково-технічний прогрес суспільства потребує подальшого вдосконалення соціальної безпеки, її

структури, а отже, прогнозування основних показників соціальної політики.

Метою статті є розкрити сутність прогнозування соціальної безпеки в сучасних умовах та шляхи його гарантування.

Виклад основного матеріалу. На думку М. Іванова, прогнозування – це втручання в майбутнє з метою:

- підвищення рівня збалансованості, пропорційності розвитку показників економіки, екології, соціальної сфери;
- забезпечення неухильного поліпшення матеріального та духовного добробуту населення;
- послідовна реалізація соціальної політики, спрямованої на зростання рівня та якості життя;
- подолання наявної диференціації в рівнях обслуговування населення різних регіонів тощо.

Прогнозування безпекових показників базується на пізнанні сутнісних процесів, що визначають характер, тенденції та

закономірності їх розвитку, механізм взаємодії з іншими сферами суспільного життя. Розрахункові прогнози дані слугують важливою інформацією для виявлення стану соціальної безпеки в суспільстві. Останню ми розглядаємо як сталий розвиток соціальної сфери, за якого задовольняються необхідні мінімальні потреби суспільства у відповідних послугах, здійснюється належне суспільне відтворення, виконання соціальною сферою її основних функцій. Реалізація зазначеного потребує врахування загальних цілей і завдань розвитку соціального комплексу та забезпечення оптимізації всіх його складових. Цьому сприяє раціональне поєднання галузевого й територіального підходів до розміщення

об'єктів соціальної інфраструктури. Під час визначення їх параметрів, внутрішньої структури, рівня технічної оснащеності другий підхід має бути провідним.

Прогнозування соціальної безпеки повинне здійснюватися з урахуванням максимально можливих чинників, що впливають на цей процес. Адже саме вдале компонування соціальних, екологічних й економічних факторів сприятиме формуванню економіко-математичного апарату для проведення кількісного та якісного оцінювання й прогнозування безпекових показників.

Моделювання стратегічного розвитку соціальної безпеки включає такі складові (рис.).

Рис. Модель алгоритму прогнозування соціальної безпеки

Важливим аспектом алгоритму прогнозування є визначення необхідної глибини прогнозу для досягнення найбільшої його достовірності. Практика свідчить, що найбільш реальним є прогноз, котрий охоплює не менше як 10 років, максимальний – 20. Його точність визначається системою підготовки та розрахунку показників, що включають:

- збір, систематизацію й аналіз інформації, яка характеризує стан соціальної безпеки України в цілому чи окремого її регіону;
- відбір факторів – аргументів, що впливають на розвиток як комплексу соціальної безпеки загалом, так і його окремих елементів;
- розробку моделей із можливістю прогнозувати розвиток окремих параметрів соціальної безпеки;
- прогнозування розвитку соціальної

безпеки відповідно до конкретних цільових установок тощо.

Світова практика свідчить, що моделювати розвиток соціальної безпеки будь-якої територіальної системи надзвичайно складно. Адже цей процес передбачає обробку великого масиву статистичної інформації, аналіз сформованих тенденцій у ретроспективному періоді, врахування пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу в кожній зі складових комплексу *соціальна безпека*, дотримання інших умов та обмежень.

Результати наших досліджень свідчать, що кожен індикатор, який характеризує рівень соціальної безпеки в певний період, може зростати чи зменшуватись. Тому недостатньо аналізувати окремі з них, оскільки уявлення про безпековий стан буде неповним. Для оцінювання останнього варто визначити інтегральний індекс, який має

забезпечити методологічну єдність показників. При цьому можна скористатися підходом, запропонованим Ю. Харазішвілі, згідно з яким форма інтегрального індексу – мультиплікативна:

$$It = \prod_{I=1}^N z_{I,T}^{a_I}; \quad \sum a_I = 1, a_{I1} = 0,$$

де I – інтегральний індекс;

Z – нормований індикатор;

a – ваговий коефіцієнт [1].

Важливим етапом інтегрального оцінювання стану соціальної безпеки є визначення меж безпечного існування. Для кожного індикатора слід задати вектор порогових значень, зокрема нижній поріг (нижнє оптимальне, нижнє критичне; верхнє оптимальне, верхній поріг; верхнє критичне). Визначення вектора порогових значень дає можливість шляхом їх порівняння з динамікою інтегрального індексу виявити зони безпеки, небезпеки, передкризовий або кризовий стан). Здійснені розрахунки соціальних показників свідчать, що інтегральний показник соціальної безпеки перебуває на низькому рівні. Проявляється зазначене в:

- зростанні захворюваності населення, зокрема в регіонах з високим показником забруднення навколишнього природного середовища;

- низькому рівні та якості життя населення;

- недостатньому обсязі доходів для повноцінного відновлення життєздатності населення;

- неналежній якості медичного обслуговування населення;

- несприятливих житлово-побутових умовах;

- недостатньому матеріально-технічному та інформаційному забезпеченні освітньої сфери;

- відставанні освітньо-професійних та інтелектуальних параметрів населення від вимог сучасного загальнодержавного й регіонального розвитку;

- поширеності дитячої безпритульності;

- поступовому зниженні ділової активності населення;

- наявності диференціації рівня оплати праці в регіональному та секторальному аспектах;

- зростанні трудової міграції, зокрема серед молоді, тощо.

Щоб усунути чи хоча б мінімізувати

ризик соціальної безпеки в Україні та її регіонах потрібно вдосконалити інституціональні компоненти соціальної політики, зокрема щодо зміцнення системи соціальної безпеки.

Це, своєю чергою, передбачає необхідність:

- створення передумов впливу соціальних факторів на безпечний суспільний та економічний розвиток;

- посилення ключових функціональних складових соціальної безпеки з використанням інструментів соціальної політики на регіональному рівні;

- розвиток і трансформацію більшості детермінант поліпшення соціальної безпеки;

- визначення головних напрямів гарантування соціальної безпеки.

Пріоритетом соціальної політики регіону, приміром, у трудовій сфері є формування ефективної системи створення робочих місць, що сприяє збереженню кадрового потенціалу. Тому необхідно концентрувати увагу на вирішенні завдань оптимізації його використання [2]. Нехтування цим фактором обмежує економічний розвиток регіону. Наразі в Україні недосконалою є діяльність органів влади щодо вирішення проблеми нелегальної трудової міграції громадян за межі нашої держави та приведення у відповідність Закону України «Про ратифікацію Європейської Конвенції про правовий статус працівників-мігрантів» до нормативної бази приймаючої сторони в частині закріплення гарантій дотримання прав і свобод українських громадян за кордоном. Недостатнім є і рівень самостійності місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в ухваленні рішень щодо розбудови соціальної інфраструктури. Успішна ж реалізація регіональних програм сприяє підвищенню якості життя регіону, задоволенню основних потреб населення. Це можливо за наявності довгострокових прогнозів соціальної безпеки, що передбачають завчасне визначення характеру і масштабів окреслених завдань із зосередженням зусиль на їх розв'язанні. При цьому важливо враховувати, що функціонально складові соціальної безпеки не лише в організаційному аспекті розрізнені, але й за галузями (освіта, культура, охорона здоров'я тощо). Зазначене обумовлює необхідність розробки перспективних схем комплексного підходу до соціальної безпеки, здатних тісно

послугувати галузеві й територіальні інтереси, економічні та екологічні втрати.

Прогнозування такого показника соціальної безпеки, як кадрове забезпечення, має базуватись на принципах:

- підготовки фахівців в обсягах, що задовольняють економічні, суспільні та соціальні потреби;
- врахування перспективних напрямів удосконалення суспільного поділу праці, визначеного в підсумку, і потребу у спеціалістах, а також зміни співвідношення між кількістю фахівців, що мають різну освітню підготовку (вища, професійно-технічна тощо);
- гнучкість і мобільність спеціалізації навчальних закладів, які дають змогу забезпечити оптимальний рівень наявності у всіх галузях кваліфікованих фахівців відповідно до вимог науково-технічного прогресу;
- максимальної соціальної, економічної та екологічної ефективності використання праці фахівців [3].

Під час прогнозування потреби в кадрах використовуються різноманітні методи, у тому числі *аналітичний*. Завдяки йому можливо виявити причини виконання повного чи часткового планів підготовки кадрів у базовому періоді, визначити шляхи укомплектування всіх складових соціальної безпеки відповідними фахівцями; встановити ступінь впливу кожного із факторів на кадрове забезпечення.

Балансовий метод дає змогу визначити рівень відповідності планових завдань нормативній потребі. При цьому слід враховувати залежність приросту кількості працівників в окремих складових соціального блоку від окреслених на плановий період завдань. Застосування *екстраполяційного* методу (вірогідних оцінок, за аналогією тощо) потребує глибокого аналізу тенденцій у соціально-культурних галузях, щодо кількості зайнятих. При цьому доцільно використати довгі ряди.

Нормативний метод під час прогнозування соціальної безпеки передбачає використання економічно обґрунтованих норм та нормативів; має сприяти впровадженню в галузь досягнень науково-технічного прогресу, більш прогресивних методів обслуговування.

Відповідно до *методу експертних оцінок* у процесі прогнозування, відбору чинників і

методів повинна враховуватися думка експертів.

Висновок. Отже, під час прогнозування соціальної безпеки алгоритм формування моделі має включати такі складові:

- постановку завдань, вибір кількісних показників;
- підготовку статистичної інформації;
- апіорний відбір факторів за допомогою логічного, експертного і математично-статистичного методів;
- відбір факторів на основі множинного коефіцієнта кореляції;
- розрахунок та аналіз парних коефіцієнтів кореляції;
- аналіз коефіцієнтів регресії;
- вибір аналітичної функції;
- побудову регресивного управління та статистичну оцінку його параметрів за допомогою наявних критеріїв;
- розрахунок прогнозних показників;
- аналіз, соціально-економічну та екологічну інтерпретацію отриманих прогнозних результатів.

Водночас слід враховувати різний вплив кожного із факторів на одні й ті ж показники за регіонами. Тому в процесі прогнозування соціальної безпеки використовувані фактори повинні:

- характеризувати закономірності розвитку соціальної сфери;
- бути функціонально незалежними один від одного;
- суттєво впливати на прогнозований показник;
- бути всебічно обґрунтованими і кількісно вимірюваними.

Вищезазначений підхід, на наш погляд, забезпечить достовірний прогноз основних показників соціальної безпеки України в цілому та її регіонів зокрема.

Список використаних джерел

1. Харазішвілі Ю.М. Проблеми інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь // Банківська справа. – 2015. – № 1(133). – С. 3–21.
2. Павликівська О.І. Управління соціально відповідальною діяльністю підприємств на основі концепції обліку та контролінгу (теорія, методологія, практика) / О.І. Павликівська. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2018. – 405 с.
3. Головня О.М. Державна політика соціального розвитку України в контексті

забезпечення стабілізації економіки: (теорія, методологія, перспективи) : [монографія] / О.М. Головня. – Запоріжжя : Гельветика, 2017. – 492 с.

References

1. Kharazishvili, Yu.M. and Dron', Ye.V. (2015). Problemy intehral'noho otsinyuvannya rivnya ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [Problems of integral assessment of the level of economic security of the state]. *Bankivs'ka sprava*, 1(133), 3–21 [in Ukrainian].

2. Pavlykivs'ka, O.I. (2018). *Upravlinnya sotsial'no vidpovidal'noyu diyal'nistyu pidpnyemstv na osnovi kontsepsiyi obliku ta kontrolinhu (teoriya, metodolohiya, praktyka)* [Management of socially responsible activity of

enterprises on the basis of the concept of accounting and controlling (theory, methodology, practice)]. Ternopil': Physical Person-Entrepreneur Palyanitsa, V.A. [in Ukrainian].

3. Holovnya, O.M. (2017). *Derzhavna polityka sotsial'noho rozvytku Ukrainy v konteksti zabezpechennya stabilizatsiyi ekonomiky: (teoriya, metodolohiya, perspektyvy): monohrafiya* [State policy of social development of Ukraine in the context of stabilizing the economy: (theory, methodology, perspectives): monograph]. Zaporizhzhia: Helvetica [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18 липня 2018 року